

1736-1739 Osmanlı Rus ve Avusturya Savaşında Arabuluculuk Yapan Devletler ve Bu Devlet Elçilerine Verilen Tayinatlar Hakkında Bir Değerlendirme

An Evaluation of the States Mediating in the Ottoman, Russian and Austrian Wars in 1736-1739 and the Allowance (Tayinat) Given to Ambassadors of these States

Hasret GÜMÜŐ*

Öz

Osmanlı Devleti kendine has diplomatik özellikleri olan teşrifat kurallarını her daim korumaya özen göstermiştir. Teşrifat kuralları çerçevesinde olan tayinat uygulamasını Osmanlı Devleti, çeşitli sebeplerle ülkesine gelen yabancı ülke elçilerine genel surette tek taraflı bir şekilde uygulamaktaydı. Devletin temel esaslarına dayanan bu uygulama barış döneminde görüldüğü gibi savaş dönemlerinde de barışın sağlanması adına arabuluculuk görevini üstlenen elçilere de tayinat verildiği görülmektedir. 1736 yılında uzun bir barış döneminden sonra Rusya'nın Azak'ı işgal etmesiyle başlayan savaştan bir yıl sonra Avusturya'nın Rusya ile yaptığı gizli antlaşma ile Avusturya da Osmanlı'ya savaş açmış, böylece Osmanlı iki cephede savaşmak durumunda kalmıştır. Savaşı sonlandırmak adına Osmanlı Devleti bazı Avrupa devletlerinin arabuluculuk/tavassutluk yapmalarını istemiştir. Arabuluculuk yapan yabancı devlet elçileri Osmanlı adına hizmet etmesi bakımından her türlü giderleri aynı ve nakdi şekilde karşılanmıştır. Bu noktada çalışmadaki amacımız barışın arka planını oluşturan sulh görüşmelerinde önemli yeri olan yabancı devlet elçilerinin görevlerini hangi şekilde yerine getirdiği ve bu elçilere ödenen tayinat şekillerini ele almaktır.

Anahtar Kelimeler; Diplomasi, Tayinat, Tavassuttuk, Fransa, Avusturya, Rusya.

Abstract

The Ottoman State always took care to preserve the rules of ceremonial, which has its diplomatic characteristics. “Tayinat” sistem that is within the framework of the rules of ceremonial, Ottoman State has applied unilaterally generally to the foreign country envoy who has come to their country for various reasons. This application that is the state's basic principle as seen in peacetime, at the same time in war times was given tayinat for foreign country envoy. In 1736, after a long peace term, after one year from the war that started with the invasion of Azak by Russia Austria also declared war on the Ottoman Empire when Austria made a secret agreement with Russia, thus, the Ottoman Empire had to fight on two fronts. Ottoman State wanted they to arbitrate from some European states for the war ended. All kinds of expenses of the foreign state envoys whom to arbitrate for served on behalf of Ottoman were supplied with public relief and cash. At this point, our purpose in the study express tasks in what way he fulfills his duties the foreign state envoys, which had an important place in the peace negotiations that formed the background of the war, and it is to discuss the tayinat forms paid to envoys.

Keywords; Diplomacy, Tayinat, İntervention, France, Austria, Russia.

Giriş

Diplomasi kavramının terminolojik kökeni, eski Yunancada *ikiye katlamak ve üzerinde imza bulunan ikiye katlanmış kâğıt belge* anlamına gelen, diğer devletlerle ilişkileri düzenleyen diploma kelimesinden gelmektedir. Bu kavramdan hareketle, diplomasi kavramına baktığımızda devletlerarası ilişkileri yürütecek olan yüksek rütbeli kişiye, görevi yerine getirmesi hususunda kendisine verilen bir belgedeki kaidelerin ve görevlerin tamamına denilmektedir¹. Ali İbrahim Savaş diplomasiyi *devletin dış politikasında resmî temsilciler vasıtasıyla devletlerarasındaki ilişkileri yürütme işi ya da sanatı* şeklinde tanımlamaktadır². Uğur Kurtaran'a göre diplomasi, *Bir devletin diğer devletler ile olan ilişkilerinde barışı esas alan ve askeri ve siyasi pozisyonuna göre süreç içerisinde değişen ilişkiler*

* Doktora Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman/Türkiye, hasrettgumus@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6776-9354.

¹ Savaş 2007, 9. Kurtaran 2014, 241.

² Savaş 2007, 9.

*bütünü olup, farklı zamanlarda farklı çıkarları yansıtan dış politikaların etkileşim sürecidir*³. Ancak dış politika, bir devletin uluslararası sistemden beklentileri yani amaçları iken, diplomasi ise bu amaçlara varmak için kullanılan yöntem ve araçlardır. Nitekim bu noktada dış politika ile diplomasi birbirini tamamladığı söylenebilir⁴. Devletin dış politikadaki amaçlarını başka bir devlete iletme görevi resmî temsilci olan elçiler vasıtasıyla yerine getirilmektedir⁵. Bu sayede diplomat denilen elçiler gittikleri ülkelerde sadece bir bilgiyi iletmekle görevli olabilmekte veya devleti uzun bir dönem(mukim) temsil etmek amacıyla da bulunabilmektedir. Dolayısıyla görevlerinin önemine binaen elçilerden devletin resmî ideolojisine hâkim olması beklenmektedir.

Yabancı elçiler devletlerini temsil etmek bağlamında diplomatik ilişkileri yürütmek üzere Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun ilk dönemlerinden beri başkentte bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti bu elçilere, kendine has teşrifat kurallarını uygulamaktaydı⁶. Tayinat uygulaması bu teşrifat kurallarının bir yönüydü. Devletin İslâmî eman ilkesi ile hürmetkâr tavrının örtüşmesiyle bu elçiler misafir olarak kabul edilerek yol masrafları karşılanmakta ve ülke içindeki güvenlikleri sağlanmaktaydı. Buna ek olarak yiyecek-içecek ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını kapsayan masraflar da tayinat adıyla Osmanlı hükümeti tarafından karşılanmaktaydı⁷. Bu genel uygulamanın dışında istisnai haller de meydana gelmiştir. Hane kirası ve hatta elçinin ikamet edeceği evin mobilya gideri de bazen devlet tarafından tedarik edilmekteydi. Söz konusu durum elçilerin, ülkeye gelme sebepleri, görev süreleri ve payeleriyle ilgiliydi. Kısaca ifade ettiğimiz tayinat uygulaması Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle barış içinde olduğu dönemde uygulanan biçimdir. Zira tayinat uygulaması savaş dönemlerinde de yerine getirilmekteydi. Böylece Osmanlı Devleti, savaşa girdiği zaman muharip devlet ile barış yapılması için tavassutluk yapan, yani savaşı sonlandırmak üzere Osmanlı adına aracılık yapan devlet elçilerine tayinat vermekteydi. Osmanlı Devleti kendi adına barış görüşmelerinde bulunan mutavassıt devlet elçilerin giderlerini bir sorumluluk olarak addederek üstlenirdi. Bu uygulamanın bir sureti 1736-1739 Osmanlı-Rus ve 1737-1739 Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında, Fransa başta olmak üzere arabuluculuk yapan İngiltere ve Felemenk elçilerinin giderleri karşılandığı tespit edilmektedir. Avusturya'nın 1737 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmeden önce Osmanlı-Rus savaşında arabuluculuk yapmasından dolayı Nemçe elçilerinin masraflarının karşılandığını Başkanlık Osmanlı Arşiv belgeleri arasında görmek mümkündür.

Çalışma ilk olarak Osmanlı diplomasisinde tayinat uygulamasını genel çerçevede ele aldıktan sonra 1736-1739 Osmanlı Rus ve Avusturya savaşlarının genel hatları üzerinde durmuştur. Bu yöntemle öncelikle konunun temeli oluşturulduktan sonra akabinde bu savaşta tavassutluk yapan devletlerin tutum ve tavırları izah edilerek, bu devletlerin elçilerine verilen tayinatlar anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın hedefi Osmanlı Devleti'nin arabuluculuk yapan yabancı devlet elçilerine verdiği tayinatların hangi şekilde ve hangi başlıklarda verildiğini görmek olup bu nispette devletlerarasında mukayese yapmaktır.

1. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Elçilere Uygulanan Tayinat Sistemi

Osmanlı Devleti'nde tayinat sisteminin uygulanmaya tam olarak hangi yıldan itibaren başladığı bilinmese de, XVI. ve XVII. yüzyılda İstanbul'a gelen yabancı elçilerin günlüklerinde tayinat uygulandığına dair bilgiler mevcuttur⁸. Nitekim tayinat sisteminin esasını misafirperverlik anlayışı oluşturmakta ve devletin kendi gücünü göstermesi açısından devlet yetkilileri tarafından bilhassa bu konuya önem verilmekteydi. Osmanlı Devleti diplomatik uygulamaları gereğince başkentine gelecek olan elçinin ikamet sürelerinin ilk altı ayı için belirli masrafların karşılanmasını doğrudan ve dolaylı bir şekilde 1794'e kadar devam ettirmiştir⁹. Bu noktada yabancı elçilerin ağırlanması ve devlet içinde bulunduğu süre zarfında her türlü ihtiyacının karşılanmasına bir görev olarak bakılmıştır. Bu bağlamda tayinat uygulamasının belli kaideleri tertip edilmiştir. Şöyle ki, tayinat miktarı ve takdimi dönemin ikili devlet ilişkilerine, elçinin payesine ve görüşülecek konunun önemine binaen

³ Kurtaran 2015, 109.

⁴ Savaş 2007, 9.

⁵ İpşirli 1995a, 3-4.

⁶ Savaş 2007, 71-77.

⁷ İpşirli 1995b, 88. Kurtaran 2018, 337.

⁸ Topaktaş 2015, 36.

⁹ Topaktaş 2015, 36. Kurtaran 2018, 336-337.

değişmiştir. Konu mühimse eğer, elçi için yapılacak masraflardan kaçınılmamıřtır¹⁰. Tayinatların tespiti ise şöyle yapılmaktadır; bir elçinin ihtiyacı olabilecek temel giderler Başmuhasebe Kalemi tarafından önceden belirlenerek hesaplanmaktaydı¹¹.

Yabancı elçiler, onlara verilen görevlerinin mahiyetine göre Osmanlı ülkesine gelmekte ve ülkede kalma süreleri de buna göre değişmekteydi. Nitekim elçilerin geldiği süre içinde kendilerine yukarıda ifade edilen kriterler göz önüne alınarak tayinat tahsisi yapılmıştır. Bu tayinatlar teşrifat kuralları kapsamında farklı başlıklar altında sistemleşmiştir. şöyle ki, bir yabancı elçinin Osmanlı topraklarına dâhil olduğu andan itibaren Osmanlı başkentine ulaşıncaya kadar verilen tayinatın cinsi “yol baha” olarak kayıt edilmiştir. Elçilerin İstanbul’a gelişlerinden ilk altı ay içerisinde tahsis edilen ise “tayinat baha” idi. Bu kapsamda üçüncü tayinat çeşidi ise “mefruşat baha” olarak; mobilya ve tekstil ihtiyaçları için verilen ödenektir. Mefruşat baha bütün elçilere verilmemekle birlikte, yabancı elçilere bir defalığına ödenen bir tayinat çeşididir. Nadiren verilen bir diğer tayinat ise fevkalade sıfatla gelen elçiye ödenen “hâne icâresi” idi. Bunun dışında mukim surette görevlendirilen elçilerin ise sadece Osmanlı sınırlarına girişlerinden itibaren İstanbul’a gelinceye kadar olan yol masrafı karşılanmıştır. Ancak bir fevkalade elçinin cülus tebriki, nâme tevdi, barış ya da ticaret müzakereleri gibi geçici bir vazife ile gelen elçilerin sınıra girişinden itibaren devlet onları misafir kabul ederek sadece yol masraflarını değil, gerekli tüm harcamalarını üstlenmiştir. Ayrıca elçilerin yol boyunca konaklama masrafı geçtikleri yerlerin idarecileri tarafından tedarik edilmiş, buralarda kendilerine ikramlarda bulunulmuş ve konaklama yerleri hazırlanmıřtır¹².

Tayinat uygulamasının bir diğer kaidesi elçilerin payeleridir. Büyükelçi (sefir-i kebir), ortaelçi (sefir), küçükelçi, maslahat-güzar, nameres, muhabir gibi unvanlara göre değişen muamele elçilerin alacakları miktarı etkilemiştir. Bu elçiler arasında en yüksek tayinat miktarını büyükelçi almıştır. Büyükelçiye verilen tayinat tutarı, kendisinden sonra gelen selefine de aynı miktarda verilmiştir. Bu denge diğer unvanlar için de geçerli olmuřtur¹³. Yabancı elçiler Osmanlı Devleti’nin tayinat uygulamasını bildiğinden dolayı devlete sundukları arzlar ile tayinat talebinde bulunabilmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nin tayinat uygulaması savaş dönemlerinde de devam etmiştir. Devletlerarasındaki savaş sona erdirmek üzere muharip devlet murahhasları ile Osmanlı adına tavassutluk yapan ve gözcü devletlerin murahhasları barış müzakerelerine katılmışlardır. Bu müzakere sürecinde Osmanlı adına tavassutluk yapan murahhaslara tayinat verilmiřtir¹⁴. Elçilere yapılan ödemeler ise aynî ve nakdî olarak iki şekilde ödenmiştir. Aynî ödeme şekli yol harçlığı başlığında düzenlenmiştir. Bu ödemeler birer aylık ya da üçer aylık dilimler halinde tahsis edilmiřtir¹⁵.

İzzet-i ikram olan tayinat uygulamasında yabancı elçilerin sürekli zam talep etmeleriyle karşı karşıya kalınmış ve dolayısıyla padişahın lütfu olan bu hizmet suiistimal edilmeye başlanmıştır. Elçiler devamlı zam talep ettiklerinden verilen tayinat uygulamasının temel esası olan ikram niteliği böylece anlamını yitirmiştir. Aynı zamanda III. Selim döneminde diplomasi alanında köklü değişikliklere gidilerek Avrupa devletleri ile ortak bir diplomasi anlayışı benimsenme yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda III. Selim 11 Haziran 1794 tarihli hatt-ı hümayunu ile tayinat ödemesini kaldırmıştır. Ancak arşiv kayıtlarında bu tarihten itibaren tayinat vermeye devam edildiği görülmüřtür¹⁶. Ayrıca Düzbakar’ın tayinat uygulaması hakkındaki, *elçileri misafir statüsünde karşılayarak onlar üzerinde kesin bir söz sahibi olmak istenilmesinin*¹⁷ amaçlandığını ifade ettiği görüşü artık mütekabiliyet esasına dayanan diplomasinin yerleşmesinden dolayı tayinat uygulamasının bir öneminin kalmaması da uygulamanın kaldırılması hususunda etkili olduğu yorumu getirilebilir.

¹⁰ Düzbakar 2009, 188.

¹¹ Kurtaran 2018, 331.

¹² Düzbakar 2009, 187. Kurtaran 2018, 337-338.

¹³ Topaktaş 2015, 38. 1736-1739 Osmanlı, Rus ve Avusturya savaşlarında aracılık Fransa elçisinin yanında bulunan tercümanlara verilen tayinat miktarı kadar aynı şekilde Ordu-yı hümayunda bulunan mutavassıt İngiltere ve Felemenk elçilerin yanında bulunan tercümanlara da tayinat verilmesi için Fransa elçisinin arzı görülmektedir. Aynı unvan ve görevinde bulunanlara istenen ödenek eşitlik ilkesine ve uygulamanın tanıdığını hakka göre talep edildiğini göstermektedir. C. HR. 147/7334, H. 29. 7. 1152 (1 Kasım 1739).

¹⁴ Savaş 2007, 14.

¹⁵ Savaş 1996, 113.

¹⁶ Topaktaş 2015, 44.

¹⁷ Düzbakar 2009, 185.

2. 1736-1739 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları

I. Mahmut (1730-1754) tahta geçtikten bir süre sonra İran seferiyle uğraşmaya başlamıştır¹⁸. Bu durumdan istifade etmek isteyen Avusturya İmparatoru VI. Şarl, 1733 senesinde Rus çariçesi Anna İvanova ile Osmanlı Devleti aleyhinde gizli bir ittifak yaparak fırsat beklemeye koyulmuşlardır¹⁹. Avusturya'nın hedefi Bosna Hersek'i işgal etmek ve Rusların hedefi ise kendi topraklarını genişletmek ve Karadeniz kıyılarına yerleşmektir²⁰. Bu sırada Osmanlı-İran savaşında Kırım hanı Fetih Giray komutasındaki yardımcı kuvvetler Ruslara ait Kabartay ve diğer yerlerden geçerek İran'a doğru hareket etmelerini Ruslar protesto etmişti. Osmanlı Devleti İran ile savaş halindeyken, Rusya ile de bir sorun yaşamak istememesinden dolayı Fetih Giray'ın Kırım'a dönmesi tavsiyesinde bulunmuştur²¹. Ancak 1734'ten beri Osmanlı'ya karşı savaş hazırlıklarını yapan Rusya ve Avusturya'nın beklediği ilk fırsat bu bahane ile ortaya çıkmıştı²². Rusya, Osmanlı'nın Prut Antlaşmasına aykırı hareket ettiğini iddia ederek Lehistan'a doğru ilerlemiş, Ukrayna ve Podolya'yı işgal etmişti²³. Azak kalesine varmadan evvel Kirman kalesi karşısındaki harap haldeki kaleyi yeniden tahkim ederek kaleye asker yerleştirmiştir. Daha sonra Azak kalesine yakın bir konumda olan Paşa kalesini ve bu kalenin karşısındaki Yeniçeri kalesini aniden basarak yeniçerileri şehit etmiştir. Ruslar tahripkâr bir tavırla ilerleyerek iki kuvvetini harekete geçirmiştir. Rus kuvvetlerinin bir kolu Azak kalesini diğeri ise Kırım'ı işgal etmek üzere bölgeye iki kuvvet olarak sevk edilmişlerdir. 10 Nisan 1736 günü doksan bin kişilik Rus kuvveti Azak kalesinin²⁴ etrafını yağma etti. Osmanlı Azak kalesinin işgalinin haberi üzerine Fransa mukim elçisi Marquis de Villeneuve'nin teşvikiyle de Rusya'ya 2 Mayıs 1736 tarihinde savaş ilan etti. İki tarafta savaşmayı göze alamayan Osmanlı Devleti Doğu'da İran ile bir sulh yapmak zorunda kaldı²⁵. Bu taarruza karşı hazırlıksız olan Osmanlı Devleti bölgeye gönderdiği 3000 Osmanlı kuvvetine karşı Rusların 10.000 kişilik ordusunun kale etrafında yerleşmesine müdahale edilemediği gibi Rus ordusu kale etrafındaki haneleri tahrip etmişti. Doksan altı gün düşmana direnen Azak kalesi, etrafı yıkılıp barınacak yer kalmadığından teslim olmak zorunda kalmıştır²⁶.

Rusların Azak'tan sonraki hedefleri Kırım'dı. Kırım hanı, Kırım'a ilerleyen Rus kuvvetlerini Urkapı (Prekop) kalesi dışında karşılamış ve muharebe etmişse de Osmanlı'dan istenilen yardım gelmediği için sayılarının az olmasından dolayı anlaşmaya varılamayarak çekilmek zorunda kaldı. Kırım yarımadasının kilidi olan Urkapı kalesi elden çıkınca Kırım Rusların istilasına açık hale geldi. Akabinde Rus kumandanı Münich on bin kişilik orduyla Kılburun Kalesi'ni muhasara etti. Rus kuvvetlerinin ilerleyişi, salgın hastalıkların ve sonbahar mevsiminin başlaması ile Kefe'ye varmadan durdu. Öte yandan Rus kuvvetleri Kılburun'u ele geçirdiyse de Kırım'dan dönmeye başladıkları sırada Osmanlı kuvvetleri Babadağ'ı mevki civarındaydı. Bu durumda serdar-ı ekrem Mehmed Paşa buradan ayrılmanın doğru olmayacağından cepheye kışlamalarına karar verdi²⁷.

Özi kalesi ve şehri Kırım'ın batısında Dinyeper nehrinin döküldüğü bir bölgede bulunuyordu. Rusya'nın Karadeniz politikasının gerçekleşmesinde buranın işgali büyük öneme haizdi²⁸. Ruslar hazırlıklarını tamamlayarak Temmuz ayı ortalarında harekete geçip Özi kalesine doğru ilerleyerek kaleyi muhasara etti. Özi muhafızı Yahya Paşa, Rus tehlikesini öngörerek sadrazama gönderdiği bir mektupla yardım kuvveti talebinde bulundu. Ancak Sadrazam kethüdası sulh olacak düşüncesiyle

¹⁸ Adıgüzel ve Yıldırım 2017, 66. Ayrıca I. Mahmut dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kurtaran 2014.

¹⁹ Rusya ve Avusturya arasındaki gizli anlatmaya göre, Rusya savaş sebebi sayacağı bir bahane ile Kırım ve çevresindeki Osmanlı topraklarına saldıracaktı. Bu sırada Avusturya arabulucu rolünü üstlenmiş olarak görünerek bu sırada Osmanlı Devleti'ni oyalayacak ve her iki devlet hazırlıklarını tamamladıktan sonra harekete Avusturya Devleti ile harekete geçeceklerdi. Güler 2008, 141.

²⁰ *İttifak gereğince, ilk taarruzu Ruslar yapacak ve Avusturya da Osmanlılarla Rusların arasını bulmak için zahiren tavassutta bulunacak ve zamanı gelince harbe iştirak edecektir.* Uzunçarşılı, C. V, 253.

²¹ Uzunçarşılı C. V, 250-251.

²² Rondeau 2013, 376.

²³ 1711 yılında Rusya ile Osmanlı arasında imzalanan Prut Antlaşmasına göre devletler Lehistan'a ve buranın halkına müdahale etmeyeceğini belirten maddesini, Rusya Lehistan'a doğru askerî bir harekât düzenlemesiyle Rusya antlaşma maddelerini alenen çiğnemiştir. Beydilli 2007, 360.

²⁴ Azak kalesi Osmanlı Devleti'ne kırk sekiz saatten fazla olup Rusya'ya ise sekiz saatlik mesafededir. Dolayısıyla Rusların kaleye Osmanlıdan daha çabuk sürede ulaşmaları mümkündür.

²⁵ Hammer C.14, 1983, 195-196. Uzunçarşılı C. V, 254.

²⁶ Uzunçarşılı C. V, 255-256.

²⁷ Uzunçarşılı C. V, 257. Hammer C. 14, 1983, 231.

²⁸ Güler 2008, 145-149.

yardımcı kuvvet göndermedi. Çok geçmeden kuşatmanın başlamasından sonra Yahya Paşa bu defa Bender muhafızı olan Muhsinzade Abdullah Paşa'dan yardım talep etti. Abdullah Paşa bu talebe cevaben üç bin kadar kuvveti Özi'ye sevk etti. Böylece Özi'nin muhafazası için toplamda 6.000 kişilik kuvvet oluşturuldu. Nitekim bu kuvvet Rus ordusunu bertaraf edecek sayıda olmadığından kısa bir direnişin ardından Rus ordusu 13 Temmuz 1737 tarihinde Özi kalesini ele geçirdi²⁹.

Özi kalesinin muhasarası ile uğraşırken diğer taraftan da Niyemirov'da Rusya ile sulh görüşmelerine başlayan Osmanlı, hazırlıksız olduğu bir sırada 9 Ocak 1737'de Avusturya'nın Rusya ile birlikte harbe iştirakı hususunda anlaşma yaptı³⁰. 12 Temmuz 1737'de Avusturya kuvvetleri Vidin, Niş, Eflak ve Boğdan tarafına saldırmaya başladı. Sultan I. Mahmut Avusturya cephelerine derhal asker sevk ettirdi³¹. Avusturya kuvvetleri üç ayrı ordu ile üç yerden Osmanlı sınırını aşarak Eflak (Romanya), Bosna ve Sırbistan'a girdi. Bu sırada sulh olacak düşüncesiyle Fransa, İngiltere ve Felemenk devletlerinin ihtarlarına uyulmadığından Avusturya sınırında herhangi bir hazırlık yapılmadığı için Niş kalesi komutan ve halkı bu saldırı karşısında müdafaasız durumda kaldı. 12 Temmuz'da hududu geçen Avusturya ordusu on dört gün sonra Niş'e varıp kaleyi muhasara etti. Avusturya Ordusu Niş'i ele geçirdikten sonra Priştine, Yenipazar ve Kalkandelen taraflarını da aldı. Yenipazar, Bosna'nın geçiş kapısı olmasından dolayı Avusturya'nın Bosna'yı ele geçirilmesi yolunda bir tehlike arz etmekteydi. Bu işgale karşı Sultan I. Mahmut Yenipazar'ın tekrar muhasara edilmesi için bir ordu gönderdi. Niş ve Yenipazar taraflarını muhafaza eden Hafız Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerine karşı mukavemet edemeyeceğini anlayan Avusturya ordusu kaleyi tekrar teslim etmek zorunda kaldı³². Diğer taraftan Eflak'ı ele geçirmek maksadıyla Vidin üzerine hareket geçen Avusturya'nın bu ilerleyişini de durdurmak üzere İvaz Mehmet Paşa hazırlıklarını yaparak Avusturya ordusunu Timok Nehri'nden önce karşılayarak meydan muharebesinde Avusturya ordusunu büyük bir bozguna uğrattı. Eflak ve Boğdan cephesinde ise Avusturya ordusu büyük bir mağlubiyet alarak geri püskürtüldü³³.

Niş ve Vidin'den geri püskürtülen Avusturya ordusunun diğer amacı Bosna'yı muhasara etmektir. Avusturya'nın Bosna'yı muhasara etmek için hazırlıklar yaptığını Bosna valisi Hekimoğlu Ali Paşa haber almıştı. Bosna valisi bu harekete karşı gerekli hazırlıkları yaptı. Neticede Avusturya ordusu ise öncelikle Usturumca kalesini işgal etti, fakat bu muharebeden sonra Avusturya kuvvetleri direnemeyeceklerini anlayarak geri çekildi. Bir diğer Avusturya kuvveti ise Banaluka üzerine doğru harekete geçmişti. Yaklaşık seksen bin kişilik Avusturya kuvveti Banaluka'yı kuşattı. Hekimoğlu Ali Paşa Avusturya kuvvetlerini mağlup etmek arzusuyla harekete geçti. Yapılan muharebe neticesinde Avusturya kuvvetleri bir kez daha mağlup oldu. Avusturya'nın Osmanlı karşısında aldığı bu yenilgiler ile Banaluka ile başlayan Bosna muhasarası ortadan tamamen kalkmış görünmekteydi³⁴.

Adakale³⁵ ve Belgrad'ı zapt etmek için yola çıkan Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Mayıs 1738'te Sofya'ya ve Haziran başında ise Niş'e geldi³⁶. İvaz Mehmed Paşa'nın da Osmanlı kuvvetine destek sağlamasıyla Avusturya ordusu mağlup edildi. Osmanlı ordusunun elde ettiği zaferler neticesinde ordunun Belgrad'ı almasında cesareti arttı. Bu amaçla Yeğen Mehmed Paşa ilk olarak Adakale'yi üç aylık bir kuşatmadan sonra ele geçirdi ve Semendire'yi aldı³⁷.

Her iki cephede savaşan Osmanlı 1738 yılının Ekim ayında ise Özi'nin geri alınması için ilk teşebbüste bulundu. Osmanlı kuvvetleri tarafından 10 Kasım'da başlayan ilk harekât 17 gün boyunca devam etmesinin ardından Özi kalesinin taarruzu başarısız oldu. Bu başarısız girişimden sonra

²⁹ Hammer C.14, 1983, 229-230. Uzunçarşılı C. V, 264; 1736-1739 Osmanlı Rus Savaşlarında Özi'nin elden çıkmasına dair daha detaylı bilgi için bkz. Güler 2008, 145-149.

³⁰ Avusturya Rusya ile 9 Ocak 1737'de gizli bir ittifak antlaşması yapmıştı. Bundan bir ay evvelinde Fransa padişahının Beç şehrinde Avusturya'nın Osmanlı üzerine savaş hazırlıkları içerisinde olduğunu görmüş. Bu sebeple Osmanlı'nın hazırlıklı olması tavsiyesinde bulundu. Ayrıca İngiltere ve Felemenk elçileri de Avusturya'nın savaşa yönelik tutumunu takip ettiği bildirildi. BOA. C.HR. 91/4521, H. 29.7.1149 (3 Aralık 1736).

³¹ Uzunçarşılı C. V, 266.

³² Uzunçarşılı C. V, 270-271.

³³ Uzunçarşılı C. V, 273.

³⁴ Uzunçarşılı C. V, 277.

³⁵ Adakale Belgrad'ın ele geçirilmesinde önemli yeri olmasından dolayı her iki muharip devlet içinde buraya hükmetmek önemli bir yere sahiptir. Karagöz, 2008, 54.

³⁶ Belgrad, 1718 yılında Osmanlı ile Avusturya arasında imzalanan Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı'nın elinden çıkmıştı. Özcan 1994, 177-181.

³⁷ Uzunçarşılı C. V, 282. Hammer C. 14, 1983, 246-247.

Osmanlı kuvvetleri devamlı taarruzlar düzenleyerek bu sayede Özi ve Kılburun kalelerini mukavemet edemeyecek derecede tahribe uğratmaktaydı. Yıpratma politikası neticesinde, Osmanlı kuvvetlerine karşı koyamayacağını anlayan Rus kuvvetleri kaleden geri çekilmek zorunda kaldı. Rusların Kılburun ve Özi'den ayrılmaları neticesiyle bu iki kale Ekim 1738 yılında savaş yapmadan Osmanlı'ya geçti³⁸.

1739 yılına gelindiğinde Osmanlı Belgrad'ın alınması için Avusturya'ya karşı bir ordu gönderdi. Ordu Niş'e geldiğinde yapılan görüşmelerin ardından Belgrad üzerine hareket edilmesine karar verildi. Avusturya ordusunun da Hisarcık önlerine gelmesiyle burada yapılan savaşta Avusturya ordusu yenilgiye uğradı. Bu galibiyetin ardından Osmanlı ordusu 25 Temmuz 1739'da Belgrad'ı kuşattı. Belgrad'ın verilmemesi konusunda direnen Avusturya nihayetinde Belgrad'ı vermek zorunda kaldı³⁹.

Rusya ise Mareşal Münih kumandasında kuvvetlerini Hotin'e doğru gönderdi. Buradaki Osmanlı kuvvetinin sayıca azlığı ve öncü kuvvetin mağlup olması nedeniyle 1 Eylül 1739'da Hotin kalesi Rusların eline geçti. Rus ordusu ayrıca Boğdan ve Yaş üzerine saldırıp buraları ele geçirerek Tuna'ya doğru ilerledi⁴⁰. Ancak Başlayan sulh görüşmeleri ile askeri harekâtlar durdu.

2.1. 1736-1739 Savaşı Sırasında Arabuluculuk Yapan Devletler

Rusya'nın Azak'ı işgal ettiği haberi Osmanlı ve Avrupa Devletleri tarafından duyuldu. Bunun üzerine Osmanlı Fransa, Avusturya, İngiltere, Hollanda ve Venedik hükümetlerinden tavassutluk yapmalarını istedi. Savaşa girmek istemeyen Osmanlı'nın bu talebi, Venedik hariç diğer devletler tarafından ılımlı karşılandı. Ancak arabuluculuk görevini üstlenen devletler kendi çıkarlarını göz önünde bulundurmaktaydı. Şöyle ki Osmanlı ve Rus savaşın başladığında arabuluculuk yapan devletlerarasındaki Avusturya, Temmuz 1737'ye kadar görünürde sulh yapıyor gibi görünmekte idi. Ancak diğer taraftan gizli bir şekilde savaş hazırlığı içindeydi. Bu nedenle Avusturya'nın dostane tavrı, sadece bu süreci değerlendirerek Osmanlı'yı oyalamaktı. Bu süreçte en etkin rolü üstlenen Fransa ise Avusturya ve Rusya'nın büyümesini istemiyordu. Kendisine karşı bir tehdit olarak gördüğü bu devletlerin emellerine karşı Osmanlı adına arabuluculuk görevini üstlendi. Sulh görüşmeleri sürecinde Avusturya adına kapıkethüdası Talmann ile Fransa devleti adına İstanbul büyükelçi Marquis de Villeneuve⁴¹ arabuluculuk yaptı. Diğer devletlerin tavassutlukları ise dostane dileklerini bildirdikleri mektuplar ve müzakerelere iştirakle sınırlı kaldı.

Osmanlı'nın arabuluculuk talebini kabul eden devletler iltimaslara başladı. Böylelikle İstanbul'da bulunan İngiltere ve Felemenk elçileri Rus başvekiline tavassutluk yapıcı mahiyette mektuplar gönderdi⁴². Avusturya çasarı ise sözde, Osmanlı'nın Rusya ile yaptığı antlaşmayı korumak istediğini ancak Rusya'nın bu antlaşmayı bozduğunu ve bu nedenle Osmanlı'nın yanında olduğunu bildirdi. Ayrıca Osmanlı isterse tavassutluk yapacağını da beyan etti⁴³. Bu tavassutluk görevine Avusturya, başvekili İstanbul kapıkethüdası Talmann'ı elçi payesiyle murahhas tayin etti⁴⁴. Talmann'a güvenilmesi gerektiği, Rusya ile olan ilişkileri düzeltereği söylendi⁴⁵. İngiltere de, Osmanlı'nın yanında olduğunu ifade ederek gerekli durumda tavassutluk yapacağını ifade etti⁴⁶.

Talmann'ın ilk görevi Babadağı kışlasına gidip Avusturya imparatorunun üç bildirisini iletmek oldu⁴⁷. Avusturya ile bu görüşmeleri üstlenen Osman Halisa Efendi Avusturya'nın Osmanlı ile Rusya'nın arasını bulacağına inandığından Talmann'dan yardım istedi. Ancak Talmann isteklerini imparatora bildireyim diyerek zaman kazanmaya çalıştı. Birkaç defa sulh için görüşülecek yer tespiti konusu ile

³⁸ Güler 2008, 150; Uzunçarşılı C. V, 266.

³⁹ Karagöz 2008, 263.

⁴⁰ Uzunçarşılı C. V, 292.

⁴¹ Fransa'nın şark politikasının yönlendiricisi olarak adlandırdığı Marquis de Villeneuve 1728-1741 yıllarında İstanbul'da bulunan Fransa büyükelçisidir. Osmanlı'nın Rusya ile 1736-1739 savaşlarını gerçekleştirmesinde ve neticeye ulaşmasında da büyük etkisi vardır. Şişman 2011, 50.

⁴² Uzunçarşılı C. V, 254.

⁴³ BOA. AE. SMHD. I. 52/3157, H.18.1.1149 (29 Mayıs 1736).

⁴⁴ BOA. A. {DVNSNMH. d. 7/279 (s. 446-447), H. Evail-i Rebiyülahir 1149 (Ağustos 1736).

⁴⁵ BOA. A. {DVNSNMH. d. 7/280 (s. 447-448), 6 Rebiyülahir 1149 (14 Ağustos 1736).

⁴⁶ BOA. AE. SMHD. I. 44/2612, H.21.4.1149 (29 Ağustos 1736).

⁴⁷ Avusturya'nın üç bildirisi; Rusların Osmanlı'dan şikâyetle olduğunu, Avusturya ile Rusya arasında hiçbir devletin aleyhinde olmamak üzere ittifaklarından kış esnasında sulh yapılması ve Avusturya'nın Osmanlılarla daimi surette sulh içinde olmak istemesi. Bu üçüncü madde Osmanlı'yı oyalamak amacı güdüyordu. Uzunçarşılı C.5, 258.

de oyalama politikasını devam ettirdi. Avusturya'nın Beç şehrinde bulunan İngiltere ve Felemenk elçilerinin Avusturya'nın tavassutluk amacını sadece kendi aleyhlerine olduğu da Osmanlı'ya iletildi⁴⁸. Bir süre sonra savaşın başlarında İngiltere Kralı II. George, gönderdiği mektupla dostane sözlerinin ardından Osmanlı ile Rusya arasındaki sulhun bozulduğunu ve barışın sağlanması için elinden geleni yapacakları temennisinde bulundu⁴⁹.

Osmanlı ile Rusya arasında Özi'nin zaptı muhasarası devam ederken Nemçe elçisinin tavassutluğu ile sulh akdi maksadıyla Niyemirov kasabasında müzakereler başladı. 16 Ağustos 1737'de başlayan görüşmelerde⁵⁰ Rusya, Osmanlı'ya beş teklif sundu. Bu teklif; "*Osmanlı-Rus muahedelerinin yeniden tanzim edilmesi, Kırım ile Koban'ın ahalisiyle beraber Ruslara terki, Eflak ve Boğdan'ın Rus himayesi altında müstakil prenslik olması, Rus gemilerinin Karadeniz ve Akdeniz Boğazlarından serbestçe girip çıkmaları, Name-i hümayunlarda Rus çarlarına imparator diye hitap*" edilmesidir. Ancak önemli talepler içeren bu teklifi Osmanlı kabul etmedi. Bu sırada Fransa başvekili "*Moskov ile hudus iden cenk ve cidâle müdâvemet olunur ise Nemçe imparatoru Moskov çariçesiyle müttefik olduğundan ahdini yerine getirmek ile mecbur olub cenke dâhil olacağı emirdir*" diyerek Osmanlı'ya uyarıda bulundu. Bu durumun yaşanmaması için buradaki müzakerelerde bir antlaşmaya varılması gerektiği tavsiyesini verdi. Ayrıca Fransa elçisi Marquis Osmanlı'nın Avusturya ve Rusya'ya söylediklerine karşı Avusturya'dan gelen cevapları ilettili⁵¹.

Niyemirov'daki sulh görüşmeleri esnasında Avusturya murahhası da Osmanlı ile Rusya arasında sulh olsun niyetiyle tavassutluk yapmadığını açık etti. Avusturya'da tavassutluk hizmetinden dolayı bazı yerlerin verilmesi ile yapılan harp hazırlıklarının masrafı için on iki milyon flori tazminat taleplerini Osmanlı reddetti. Beklenmedik bir şekilde Avusturya'nın bu taleplerini saymaları üzere Osmanlı murahhasları şaşırarak 11 Kasım 1737'de Niyemirov kasabasından ayrıldı⁵². Osman Halisa Efendi Talmann'nın Rusya ile Osmanlı arasında sulh yapacağına inanıyordu. Ancak yaşanan bu durum Avusturya'nın emelini gösterdi. 12 Temmuz 1737'de de Avusturya'nın Osmanlı hududunu geçerek Vidin, Niş, Eflak ve Boğdan'a saldırması ile hem Avusturya'nın tavassutluktaki gizli amacı ortaya çıktığı gibi bundan sonra hem Rusya hem de Avusturya'ya karşı sulh görüşmeleri yapılmak zorunda kalındı.

Avusturya'nın bu tutumu karşısında Sadrazam Osman Halisa Efendi bu defa Fransa'nın tavassutluğunu rica etti. Rusya'nın büyümesinden korkan Fransa sadrazamın bu teklifini geri çevirmedi. Bu sırada 1738 yılında cephelerde mağlup olan Avusturya'ya güvenmeyen Osmanlı veziriazamı Yeğen Mehmed Paşa da Fransa'ya tavassutluk yapması önerisinde bulundu. Bunun üzerine İstanbul'daki Fransa elçisi Marquis de Villeneuve bu konuda görevlendirildi. Buna göre Avusturya hükümeti Pasarofça Antlaşmasını esas alarak sulh görüşmelerine başlamak niyetindeydi. Fakat Yeğen Mehmed Paşa bunun kabul edilemeyeceğini ve ancak Karlofça Antlaşması esas kabul edilir ise barış görüşmelerine başlayacağını bildirdi. 1738 Ağustos'unda Ada Kalesinin zaptından sonra İstanbul'da Fransa'nın tavassutuyla Avusturya ve Rusya arasında bir görüşme başladıysa da bir netice alınmadı⁵³. Fransa'nın tavassutluğu ile sulh görüşmeleri için Osmanlı, Rusya ve Avusturya devletlerine isteklerini elçi Marquis ile bildirdi. Bu görüşmelerde Osmanlı'nın teklifi Azak kalesinin kendisine bırakılmasıydı. Buna ek olarak Osmanlı, yönetiminde bulunan bölgeleri iyi yönettiğini vurgularken, buraların Rusya'ya verilmemesi gerektiğini söyledi. Nemçe çarısı ise bunlara karşılık Osmanlı'nın kaybettiği birçok yer sebebiyle nüfuzunun zayıfladığını öne sürdü. Nitekim Fransa aracı devlet olarak bölgede müstakil bir hükümet kurulursa bu üç devlet arasında çekişmenin biteceği önerisinde bulundu. Ancak bu da kabul görmedi. Bunun üzerine bölgede bulunan Avusturya ve Rusya elçileri Osmanlı elçilerinden Eflak ve Boğdan'dan Tuna'ya varıncaya dek bölgeyi istediysede Osmanlı bu isteği kati surette reddetti⁵⁴.

⁴⁸ BOA. C. HR. 91/4521, H.29.7.1149 (3 Aralık 1736).

⁴⁹ BOA. A. {DVNSNMH. d. 7/ 270 (s.428-429), H. 22 Şaban 1149 (26 Aralık 1736).

⁵⁰ Hammer 1983, 225.

⁵¹ BOA. A. {DVNSNMH.d.7/309. H.1737. Hammer 1983, 225.

⁵² Uzunçarşılı C. V, 262.

⁵³ Uzunçarşılı C. V, 279-283.

⁵⁴ BOA. C.HR. 157/7844, H.26.08.1151(9 Aralık 1738).

Azak kalesinin akıbeti hususunda da Rus başvekili Kont Osterman Osmanlı'ya bir sulh metni gönderdi. Buna göre Rusların Avusturya ile ebedi müttefik olduklarından Azak kalesinin yıkılmak suretiyle Fransa'nın yapmış olduğu uyuşma teklifini Rusya kabul etmedi. Kale yıkılacak olursa Tatar taarruzlarına açık hale geleceğini bildirerek bir murahhas tayin etti. Osmanlı hükümeti Fransa'nın tavassutu olmadan sulh görüşmelerine başlamadı. Ayrıca diğer taraftan Osmanlı'nın Karlofça'nın esas kabul edilerek müzakerelere başlama teklifini reddeden Avusturya'ya karşı askeri harekâta başlayarak sulh görüşmelerine ara verildi⁵⁵.

Belgrad muahedesi sırasında kalenin mukavemet edememesi üzerine barış görüşmeleri yapmak üzere Avusturya imparatoru tarafından General Kont Nayberg murahhas olarak tayin edildi. İki taraf arasındaki görüşmelerde murahhas Küçük Eflak ve Sırbistan'ı bırakmağa razı olup Belgrad'ı bırakmak istememesine rağmen Belgrad Kalesi'nin yıkılması şartıyla teslim etmek niyetindeydi. Bunun üzerine Osmanlı, ancak Belgrad'ın hali hazırdaki şekliyle teslim edilmesi ile barış müzakerelerine başlayacağını bildirdi. İki devlet arasında Fransa elçisi tavassutluk yaptı⁵⁶. Fransa'nın araya girmesiyle Belgrad'ın Osmanlı zamanındaki hali ile Osmanlı'ya teslimi hususuna razı olundu. Fransa'nın tavassutluğu neticesinde Avusturya ile Belgrad muahedesine karar verildi. Fransa hükümeti Avusturya'yı müttefikinden ayırarak tek başına sulh yaptırdı. Antlaşmanın bozulmaması için de Fransa devleti, antlaşmayı garantörlüğü altına aldığını eğer antlaşma bozulursa aynı zamanda Fransa'ya karşı da gelinmiş olacağını vurgulayarak iki devlet arasındaki sulhu kesinleştirdi⁵⁷. Fransa bu tutumuyla sulh görüşmelerinin baş yönlendiricisi oldu.

Avusturya ile Belgrad antlaşması üzerine görüşmelere başlandığından Rusya müttefiksiz kaldı. Böylelikle Osmanlı ordusunun Rus cephesine sevk edileceğinden tedirgin olan Rusya sulh görüşmelerinin yapılmasını uygun buldu. Marquis Rusya'ya vekâleten sulh talep etti. Osmanlı sadrazamı Mehmed Paşa sulh teklifini kabul etmesiyle Rus murahhası Coynini ile müzakerelere başlandı⁵⁸. 8 Eylül 1739 tarihinde on beş madde ve bir hatime üzerine anlaşarak 18 Eylül 1739 tarihiyle antlaşma yapıldı⁵⁹. Belgrad Antlaşmasının imzalanmasının ardından sınır tahdid çalışmaları ve antlaşma metninin teatisi 29 Aralık tarihine kadar Fransa mukim elçisi Marquis'in vasıtasıyla devam etti⁶⁰.

2.2. Arabuluculuk Yapan Devlet Elçilerine Verilen Tayinatlar

Rusya 25 yıllık dostluk sürecinden sonra 1711 Prut Antlaşmasını ihlal ederek 10 Nisan 1736 tarihinde Azak'ı işgal etti. Bunun neticesinde Osmanlı 2 Mayıs 1736 tarihinde Rusya'ya savaş ilan ettiğini duyurdu. Bu sırada Avusturya, Fransa, İngiltere ve Hollanda devletleri Rusya'nın antlaşmayı bozmuş olmasından dolayı Osmanlı yanlısı bir tavır sergiledi. Esasında öteden beri sürmüş olan barışın Osmanlı adına tekrar sağlanması istendi. Savaş başladıktan bir süre sonra, Mayıs 1736'dan 1739 Belgrad Antlaşması'nın imzalanmasına kadar, hatta sonrasında dahi bu devletler tavassutluk yaptı. Tavassutluk görevini üstlenen devletlerin başvekilleri kendilerini temsilen murahhas tayin etti veya İstanbul'daki hali hazırda bulunan elçilerini görevlendirdi. Yabancı elçilerin iştiraki ile Osmanlı Rusya arasındaki savaşın sulh ile sonuçlanması adına muharip devletlerin belirledikleri il veya askeri kışlalarda barış müzakereleri yapıldı. Mektuplar yoluyla da sulh olması hususunda iltimas verildi.

Osmanlı ve Rusya'nın gerçekleştirdiği sulh görüşmeleri genellikle Babadağı Kışlası'nın bulunduğu Babadağ Kazası'nda⁶¹ yapıldı. Muharip devlet murahhasları ile savaşı sonlandırmak üzere tavassutluk yapan devletlerin murahhasları sulh görüşmelerini birlikte yürüttü. Osmanlı'nın yabancı elçilere verdiği tayinat sisteminin bir parçası olarak savaşı sonlandırmak için yapılan barış görüşmelerinde Osmanlı adına aracılık yapan devletin murahhaslarına, müzakerelerin yapıldığı kışlaya gelip

⁵⁵ Uzunçarşılı C. V, 286. Hammer C. 14, 274.

⁵⁶ BOA. AE. SMHD. I. 264/21404, H.14.6.1152 (18 Eylül 1739).

⁵⁷ Uzunçarşılı C. V, 289.

⁵⁸ BOA. TS. MA. e. 472/34, H.14.6.1152 (18 Eylül 1739).

⁵⁹ BOA. A. {DVNSNMH. d. 7/380 (s.618-622), H. Eylül 1739; HAT. 1428/58456, H.13.7.1152 (16 Ekim 1739); Uzunçarşılı, C. V, 293.

⁶⁰ BOA. HAT. 1428/58456, H.13.7.1152 (16 Ekim 1739); HAT. 1428/58456, H.20. 9. 1152 (21 Aralık 1739); TS.MA.e. 716/44, H.28. 9. 1152 (29 Aralık 1739); On beş maddelik antlaşma ve sınır tahdid çalışmalarına dair belgeler için bkz. *Osmanlı-Rus Antlaşmaları*, 2019, 186-190.

⁶¹ Babadağ, Özi Eyaleti'ne bağlı bir kaza merkezidir. Sezen 2017, 75.

gittiklerinde ve kışlada ikamet ettikleri süre içinde murahhasların gerekli ihtiyaçları için tayinat tahsis edildi. Bu süreçte yabancı elçilere üç şekilde tayinat verildi. İlki elçilerin İstanbul'a gelişlerinden itibaren altı ay süreyle verilen tayinat bahasıdır. Bu süre içinde Babadağ Kazası'nda bulunan elçileri ikamet ettikleri süre için bir aylık tayinat bahası verildi. Fevkalade payesiyle gelenlere tahsis edilen hane icaresi kapsamında, Babadağı kışlasında konaklamak üzere gelecek olan mutavassıt elçilere hanelerin tamiri için gerekli tayinat ile İstanbul'dan müzakere yerine gideceği süre içerisinde ahaliden yol masrafları ve yol boyunca ihtiyaçları aynî olarak zahire ve araba şeklinde tedarik edildi.

Rusya ile Avusturya savaş başlamadan önce yaptıkları gizli bir ittifak antlaşmasına göre Rusya Osmanlı'ya savaş açacak, Avusturya ise tavassutluk görevi yapıyormuş gibi Osmanlı'yı oyalayacaktı. Bu noktada savaşın başlamasından üç ay sonra Avusturya antlaşmanın gereği gibi tavassutluk görevine başladı. İstanbul'dan Babadağı'na gidecek olan Nemçe elçisi Talmann'a araba ve sadece fevkalade elçilere tahsis edilen hane icaresi için 9241,5 kuruş tayinat verildi⁶² ve bunun dışında da günlük 120 akçe tahsis edildiği bilinmektedir⁶³. İngiltere ve Felemenk devletleri de savaşı sonlandırmak adına elinden geleni yapmak istediklerini bildirdi. Bu suretle İstanbul'dan Babadağ'a gelecek olan İngiltere ve Felemenk elçileri için tahsis edilecek konakların masrafları için 250 kuruş Konakçı Hüseyin Ağa'dan verilmesi istendi⁶⁴. Ayrıca Osmanlı, elçilerin yol masraflarını yol baha olarak tedarik etmekteydi. On beş gün sonra Babadağ'a gelmiş olan İngiltere elçisine yol baha olarak araba ve diğer masrafları için de 8767 kuruş ödendi⁶⁵.

1737 yılına geldiğinde Osmanlı-Rus savaşı devam etmekteydi. Tavassutluk yapan devletler de barış görüşmelerini sürdürüyordu. Dolayısıyla tavassutluk yapmak için Babadağ gelecek olan elçilere tayinat verilmesi gerekmektedir. Babadağ'a gidecek olan Nemçe⁶⁶ elçisine yol ve zahire masrafı için 1576 ve İngiltere⁶⁷ elçisine ise 917 kuruş hesaplanarak tayinatı aynî olarak karşılandı. Ayrıca tavassutluk yapan elçiler için ayrıca İsmail Kazası'ndan sekiz bin ile Kili Kazası'ndan on bin kile şair ve bu iki kazadan yetmiş öküz arabayla birlikte toplam 625 kuruş olan tayinat bedeli verildi⁶⁸. Atların vasıta olarak kullanıldığından mutavassıtlık yapan elçilere at takımı için ayrıca 6600 kuruş tayinat tahsis edildi⁶⁹.

Elçilere savaş süresince kışlaya daima gelip gittiklerinden burada uzun süre kalabilmekteydiler. 1737 yılında aracılık yapan elçilere verilen diğer tayinatlar ise Babadağ'a gelen Nemçe elçisine verilen 8486 kuruş⁷⁰ ve yine Nemçe elçisinin aylık tayinat bahası 4060 kuruş olarak belirlendi. Babaeski (Baba-i Âtik) Kazası da elçinin bir günlük masrafını karşılamakla görevlendirildi. Tavassutluk yapan elçilere konak tamiri için tekrar bir ödeme yapıldı. Konak tamiri için Nemçe elçisine 397 kuruş 11 akçe, Felemenk elçisine 329 kuruş 37 akçe ve İngiltere elçisine 397 kuruş 12 akçe ile toplamda 1205 kuruş 50 akçe ödenmiştir. Bunların arasından Nemçe elçisi diğerlerine kıyasen daha az tayinat almıştır⁷¹.

Nafaka baha mukim elçilere verilmekte olup tayinat miktarı da düşüktür. Bu bağlamda Nemçe elçisinin mahiyetindeki üç çavuşa nafaka baha verilmiş⁷² ve İngiltere elçisinin de yanındaki iki çavuş için günlük 20 kuruştan aylık 2400 kuruş nafaka bahası ödenmiştir⁷³. İngiltere ve Felemenk elçilerinin her biri için de 3000'er kuruşluk tayinat baha tahsis edilmiştir⁷⁴. Söz konusu çavuşlara İstanbul'a dönüş yolu giderleri adına 20 kuruş harcırah verilmiştir⁷⁵.

⁶² C.HR. 180/8976, H. 29. 3. 1149 (7 Ağustos 1736).

⁶³ Topaktaş Üstüner 2021, s.8.

⁶⁴ C.HR. 174/8654, H. 4. 5. 1149 (10 Eylül 1736).

⁶⁵ C.HR.175/8729, H. 19. 5. 1149 (25 Eylül 1736).

⁶⁶ C.HR. 144/7160, H. 29. 8. 1149 (2 Ocak 1737).

⁶⁷ C.HR. 165/8226, H. 10. 10. 1149 (11 Şubat 1737).

⁶⁸ AE. SMHD. I. 124/9031, H. 2. 12 1149 (3Nisan 1737).

⁶⁹ C.HR. 82/4051, H. 5. 12. 1149 (6 Nisan1737).

⁷⁰ C.HR. 144/7161, H. 7. 12. 1149 (8 Nisan 1737).

⁷¹ C.HR. 81/4047, H. 18.12. 1149 (19 Nisan 1737).

⁷² C.HR. 184/9184, H. 2. 2. 1150 (1Haziran 1737).

⁷³ C.HR. 131/6529, H. 6. 4. 1150 (3 Ağustos 1737).

⁷⁴ C.HR. 131/6531, H. 6. 4. 1150 (3 Ağustos 1737); C. HR. 131/6522, H. 28. 5. 1150 (23 Eylül 1737).

⁷⁵ C.HR. 173/8641, H. 8. 6. 1150 (3 Ekim 1737),

Tablo 1: 1738 ve 1739 yıllarında ödenen diğer tayinatlar.

Ülke	Ödeme şekli	Miktar	Tarih
Nemçe	Bir günlük ihtiyaç için aynî ödeme	945 kuruş	H. 13. 10. 1150 (3 Şubat 1738) ⁷⁶
İngiltere	Bir aylık tayinat baha	3000 kuruş	H. 2. 6. 1151 (18 Eylül 1738) ⁷⁷
Fransa	Yol harcırahi	60 kuruş	H. 8. 2. 1152 (17 Mayıs 1739) ⁷⁸

Osmanlı Devleti, Rus ve Avusturya savaşında Fransa devleti adına mukim elçi Marquis de Villenevve sulh sürecini en etkin bir şekilde yürütmüştür. İlk olarak Avusturya ile yapılan Belgrad Antlaşmasında ciddi bir diplomatik süreç izlemiştir. Osmanlı Devleti elçinin başarısını karşılıksız bırakmayarak Orduyu Hümayun hazinesinden Marquis'e 200 kuruş ve yanındakilere de 200 kuruş vermiştir⁷⁹. Fransa'nın tavassutluğundan dolayı da 1740 yılında iki devlet arasında yeni bir ahidname imzalanmıştır⁸⁰. Yine, 1739 Belgrad Antlaşması'ndan sonra elçi teatisi sırasında İsmail Hattî Efendi Viyana'ya gitmiş, Avusturya elçisi Cortiz Graf von Uhlfeld ise İstanbul'a gelmiştir. İsmail Hattî Efendi görevine karşılık olarak günlük 560 kuruş Uhlfeld ise 400 kuruş tayinat almıştır⁸¹. Savaş döneminde arabuluculuk yapan devletlerin elçilerine verilen tayinatlar göz önüne alınarak bir karşılaştırma yapıldığında, Uhlfeld ve Hattî Efendi'nin aldıkları günlük tayinat miktarları oldukça fazladır. Günlük akçe ücretlerinin ciddi farkının olması savaşın sonlanmış ve dolayısıyla giderlerin azalmış olmasıyla ilgili olduğunu söylenebilir⁸².

Sonuç

Osmanlı Devleti 1736 yılında Rusya ile savaşa girdiğinde Avusturya, İngiltere, Felemenk ve Fransa devletinden barış sağlamaları hususunda tavassutluk yapmalarını istedi. Bu devletler Osmanlı'nın talebini kabul ederek sulh olması için diplomatik ilişkiler başladı. Ancak barış görüşmeleri sırasında Avusturya, kendisi savaşa girene kadar Osmanlı'yı oyalamak niyetindeydi. Diğer devletlerin barış olması adına giriştiği diplomatik temaslarda özellikle Fransa'nın olumlu etkisi görüldü. Bu devletlerin mutavassıt elçileri Babadağ Kazası'ndaki barış müzakereleri sırasında burada uzun süreli ikamet etti. Teşrifat kurallarının bir yönü olan tayinat verme usulü, savaş devam ederken arka planda da barış sağlanması için diplomatik ilişkilerde bulunan elçilere uygulandı. Bu dönemde sulh yapılması amacıyla görüşmelerde bulunan Avusturya, İngiltere, Felemenk ve Fransa elçisine yol baha, tayinat baha ve konak tamiri için tayinat tahsis edildi. 1736'dan itibaren ödenen tayinatları kronolojik olarak ele aldığımızda elde edilen sonuçlardan biri, Nemçe elçisinin müzakere için Babadağ gideceğinden yol ve hane icaresi için 9241,5 kuruş verilirken, 1737 yılında yol masrafı için 1576 kuruş verilerek arada bir fark ortaya çıkmaktadır. 1738 yılında ise yine Babadağ gidecek olan Nemçe elçisi için 945 kuruş olarak önceki yıllara kıyasen daha az bir tayinat verildiği görülmektedir. Bunlara karşılık 1738 yılında Babadağ'da bir ay ikamet etmiş olan Nemçe, İngiltere ve Felemenk elçilerinin bir aylık tayinat bahası

⁷⁶ C.HR.130/6484.

⁷⁷ C.HR. 165/8244. XVIII.yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'ne gelen elçilere verilen tayinatlar uygulamanın esasına dayanarak aynî ve nakdî olarak verilmiştir. Bu bağlamda Kurtaran'ın yaptığı çalışma incelendiğinde verilen tayinat miktarları da, çalışmamıza konu olan dönemde verilen tayinat miktarlarına yakın olduğu ancak tavassutluk yapanların aldığı miktarın daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Kurtaran 2018.

⁷⁸ C.HR. 159/7943.

⁷⁹ AE. SMHD. I. 211/16652, H. 29. 7. 1152 (1 Kasım 1739).

⁸⁰ Fransa'nın bu savaştaki arabuluculuk rolünün olumlu neticeler sağlamasından dolayı Osmanlı ile Fransa arasında ticarî imtiyazlar verilmiştir. Kurtaran 2017, 232-233.

⁸¹ Topaktaş 2021, 8.

⁸² Topaktaş'ın XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ne gelen Prusya elçilerine verilen tayinat miktarlarına dair çalışmasındaki verilere dayanarak; elçinin 30 kuruş günlük tayinat aldığını tespit etmiştir. Ayrıca tayinat, beygir ve araba ihtiyacı için 169,5 kuruşluk harcama yapıldığını ele almıştır. Bu kısa örnekler çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin tayinat usulüne devam ettiği ve verilen miktara bakıldığında da 1736-1739 yılları ile 1762'de Prusya elçisine verilen tayinat miktarlarının aşağı yukarı aynı olduğu görülmektedir. Topaktaş 2017.

3000 kuruş olarak ödenerek eşitlik söz konusudur. Tayinat miktarının değişkenliğine devletler açısından bakıldığında, 1737 yılında Nemçe elçisinin aldığı 1576 kuruş yol ve zahire tayinatı ile İngiltere elçisinin aynı gider için aldığı tayinat miktarı 917 kuruştur. Aynı amaçla giden ve aynı gideri alan devlet elçilerinin farklı ödenek almaları devlet ilişkilerine veya elçinin payesinin farklı olmasından kaynaklandığını düşündürmektedir. 1736 yılında İngiltere ve Felemenk elçilerine konak tamiri için verilen tayinat miktarının 250 kuruş tahsis edilirken, 1737 yılında bu gider için verilen tayinat miktarı İngiltere elçisi için 397 kuruş 12 akçe ve Felemenk elçisine ise 329 kuruş 37 akçe verildiği tespit edildi. Bu devlet elçilerinin nezdinde bulunan çavuşlara ödenen harcırahların da günlük 20 kuruş olarak aynı miktarda tayinat ödendiği anlaşılmaktadır. Farklılar görülen tayinat miktarlarında Osmanlı'nın muhatap olduğu devlet ile olan ilişkisine ve elçinin payesi esas alınmaktaydı. Bu kıstasların tavassutluk yapan elçilere de etkisi elde edilen söz konusu tayinat miktarlarında görülmektedir.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

a. Ali Emiri Kısım Belgeleri (AE. SMHD. D): 44/2612, 52/3157, 124/9031, 211/16652, 264/21404.

b. Bab-1 Asafi Kısım Belgeler (A. {DVNSNMH.d): 7/270, 7/279, 7/280, 7/309, 7/380.

c. Hatt-ı Hümayun Kısım Belgeleri (HAT): 1428/58456(H.13.7.1152), 1428/58456(H.20. 9. 1152).

d. Ceride Hariciye Kısım Belgeleri (C.HR): 81/4047, 82/4051, 91/4521, 130/6484, 131/6522, 131/6529, 131/6531, 144/7160, 144/7161, 157/7844, 159/7943, 165/8226, 165/ 8244, 173/8641, 174/8654, 175/8729, 180/8976, 184/9184.

e. Topkapı Sarayı Arşivi (TS. MA. e.): 472/34, 716/44.

Diğer Kaynaklar

Başer, A., "Claudius Rondeau'nun Yazışmalarında Osmanlı Devleti ve Osmanlı- Rus İlişkileri, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 23/2 (2013), 369-384.

Beydilli, K., "Prut Antlaşması", *DİA*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 34, (2007), 359-362.

Osmanlı-Rus Antlaşmaları (1700-1834), 2019. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Yayın No:4 İstanbul.

Düzbakar, Ö., "XV.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Elçilik Geleneği ve Elçi İaşelerinin Karşılanmasında Bursa'nın Yeri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/6, (2009), 182-194.

Güler, M., "1737 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Özi'nin Elden ıkması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1/23, (2008), 137-156.

Hammer, Joseph V., *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 14, İstanbul: Üçdal Neşriyat Yayınları. 1983.

İpşirli, M., "Elçi", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, 11 (1995a), 3-15.

İpşirli, M., "Eman", *DİA*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 11 (1995b), 77-79.

Karagöz, H., "1737-1739 Osmanlı Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Isparta. 2008.

Kurtaran, U., "Sultan Birinci Mahmud'un Rusya'ya Verdiği 1739 Tarihli Ahidnâmenin Diplomatik Açıdan Tahlili", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29/1 (2014), 213-232.

Kurtaran, U., "Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar İle Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme", *OTAM*, 38 (2015), 107-139.

Kurtaran, U., "I. Mahmut Döneminde Avrupalı Devletler ile Yapılan Ticari Antlaşmaları ile Verilen İmtiyazlara Dair Değerlendirmeler", *OTAM*, 41 (2017), 219-256.

Kurtaran, U., "Karlofça Antlaşmasından Sonra İstanbul'a Gelen Yabancı Elçilerin Ağırlanması ve Yapılan Harcamalar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 37/63, (2018), 331-370

- Özcan, A., “Pasarofça Antlaşması”, *DİA*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 34, (1994), 177-181.
- Savaş, Ali İ., “Osmanlı Elçilerinin Resmi Kabul Protokolü”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11/1 (1996), 111-124.
- Savaş, Ali İ. *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul: 3F Yayınları. 2007.
- Sezen, T., *Osmanlı Yer Adları*, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No:26, Ankara. 2017.
- Şişman, A., Osmanlı-Fransa İlişkileri 1740-1789 (Konsolos Arzlarına Göre), *Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Afyon. 2011.
- Topaktaş, H., “Osmanlı Diplomasisinde “Tayinat” Sisteminin Uygulanışı ve Kaldırılışı Üzerine Bazı Tespitler”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10/1 (2015), 31-49.
- Topaktaş, H., “Osmanlı’da Elçileri Ağırlamak: Prusya Elçileri Örneğinde Tayinat Uygulamaları”, *Avrupa Tarihinde Türk Eli Gümeç Karamuk Armağanı*, Ankara, (2017), 271-289.
- Topaktaş Üstüner, H., “Babıali’nin Tayinat Uygulamalarında Avusturya Elçileri (18. Yüzyıl)”, *Near East Historical Review* (2021), 1-18.
- Uzunçarşılı, İsmail H., *Osmanlı Tarihi*, C. V, XIII. Dizi, Sa.16, Ankara: TTK Yayınları.